ئاماژەیەك

یەکێك لەو نەریتانەی کە بەردەوام وا لە ئەقڵ دەکات چالاکتر و زیندووتر بێت نەریتی گفتوگۆیە، گفتوگۆیە پێمان دەڵێت کە ئێمە لەم جیهانەدا بە تەنیا نین و سەنتەری هەموو شتەکان و راستیەکان نین، گفتوگۆیە کە ئێمە بەرامبەر بە ئەویتر دەکاتەوەو، ئەویتریش بەرامبەر بە ئێمە دەکاتەوە. هەر گفتوگۆیە بۆمان دەسەلمێنێت کە راستیەکان بەردەوام پێویستیان بە پێداچوونەوە هەیەو دەشێ زیاتر لە رێیەك هەبێت بۆ گەیشتن پێیان و، لە دیویێك زیاتریان هەبێت و، هەروەها زیاتر لە روانینێکیش هەبێت بۆیان.

هەر بۆیە لە خۆڕایی نییە کە سەرەتاکانی هزری فەلسەفی بە گفتوگۆ دەستیپێکردووە، هەر بۆ نموونە:سوکرات و ئەفلاتون و سۆفیستەکان .و تا ئێستایش یەکێکە لە نەریتە زیندووەکانی جیهانی فیکرو فەلسەفە (گفتوگۆکانی هابرماس لەگەڵ بیرمەندانی تردا).

یەکێك لە خەسڵەتەکانی تری گفتەگۆکان ئەوەیە کە وامان لێدەکەن زیاتر هەست بە ئاشنایی بکەین لە ئاست جیهان و فیکری ئەو بیرمەندانە یا ئەدیبانەدا کە گفتوگۆکەیان لەگەڵ یا لە بارەوە دەکرێ. دەتوانین بەشێوەیەکی روونتر هێڵە گشتی و جومگە سەرەکیەکانی هزریان ببینین. ئەمەش وا لە دەقی گفتوگۆ دەکات وەکو دەقێکی زیندوو خۆی بنوێنێت و ببێتە رێگایەك بۆ چوونە ناو دونیای ئەو کەسێتیانەوە.

ئەو گفتوگۆیانەی ئەم کتێبە دەیانگرێتە خۆی، لەگەڵ کۆمەڵێك بیرمەندو ئەدیبی خۆرئاوادا ئەنجامدراون،کە هەر یەکەیان لە بوارێك لە بوارەکانی فیکرو ئەدەبدا رۆڵێکی کاریگەری هەبووە.

گرنگیی ئەم گفتوگۆیانەش لەوەوە دێ کە جگە لەوەی لە نزیکەوە بە ئەزموونی فیکری یا ئەدەبیی ئەو بیرمەندو ئەدیبانە ئاشنامان دەکەن، لە هەمانکاتدا کۆمەڵێك مەسەلە دەوروژێنن کە هی ئەم سەردەمەن و مرۆڤی

هاوچەرخ خۆی ڕووبە ڕوویان دەبینێتەوە. بۆیە دەشێ دەروازەیەك بن بۆ لە دەرگادانی كێشەو مەسەلەكانی مۆدێرنیتەو رەخنەگرتن لێیان و قسەكردن لە سەریان. لەبەر هەموو ئەو هۆیانەی سەرەوە بەپێویستمان زانی دەقی ئەم گفتوگۆیانە بخەینە بەردەم خوێنەری كورد، بە هیوای ئەوەی لە دەرفەتێكی تردا بتوانین وەرگێڕراوی كۆمەڵێك گفتوگۆی تریشی پێشكەش بكەین.

دەمێنێتەوە بڵێین كە ئەم گفتوگۆیانە لە چەند سەرچاوەیەكەوە هەڵبژێردراون و لە فارسییەوە كراون بە كوردی، كە بریتین لەمانە:

١-نقد عقل مدرن رامین جهانبگلو گفتگوهایی با اندیشمندان امروز جهان مجموعهء سپهر اندیشه تهران ١٣٧٦ (١٩٩٧).

٢-مردان اندیشه بریان مگی ترجمهء: عزت الله فولادوند نشرطرح نو چاپ دوم ١٣٧٨ (١٩٩٩)- تهران.

٣-فلاسفهء بزرگ اشنایی با فلسفهء غرب نوشتهء بریان مگی ترجمهء عزت الله فولادوند شركت سهامی انتشارات خوارزمی چاپ دوم ١٣٧٧ (١٩٩٨).

٤-كلاه كلمنتیس میلان كوندرا ترجمهء :احمد میر علایی انتشارات دماوند چاپ اول ١٣٦٤ (١٩٨٦).

-وەرگێر-

٥

ئەدەب و فەلسەفە

دوو پەنجەرەی کراوە بەسەر هەمان دیمەندا..

ڕێبوار سیوەیلی

(١)

لە کاتێکدا مێژووی فەلسەفە یەکێکی دیکەی لە هیگڵ فەیلەسووفتری بەخۆیەوە نەبینیوە، کەچی فەیلەسووفی ئەمەریکی ڕیچارد ڕۆرتی (Richard Rorty) لە کتێبەکەیدا بە ناوی: "ئەنجامەکانی پراگماتیزم"، هیگڵ بە "داهێنەری ژانرێکی ئەدەبی" ناو دەبات! لێرەشەوە ئێمە دەرگایەکی تازەمان لەسەر پەیوەندیی نێوان ئەدەب و فەلسەفە بۆ دەخرێتە سەر پشت. لەلایەکی دیکەوە، ئەفلاتوون و هیگڵ ئەو دوو فەیلەسووفەن کە هەر تەنیا لە ناوبانگی زۆر و فرە بەرهەمیدا یەکناگرنەوە، بەڵکو لە هەوڵدانیشیاندا بۆ سڕینەوە و لەناوبردن و کەمکردنەوەی ڕۆڵی ئەدەب، لێکدییەوە نزیکن. بەلای ئەفلاتوونەوە دەبوو فەلسەفە شوێن بە ئەدەب چۆڵ بکات و هیگڵیش پێی وابوو دەبوو فەلسەفە بتوانێت جێگەی ئەدەب بگرێتەوە و ریشەکێشی بکات و مایە پووچی بکات.

مشتومڕی نێوان ئەدەب و فەلسەفە لە ئەفلاتوونەوە دەستپێدەکات: بۆچی ئەفلاتوون پێی وایە ئەدەب مانایەکی نیە و شاعیران لە دەوڵەتە ئایدیاڵیەکەی دەکاتە دەرەوە و ڕۆڵی ئەوان بە هەند ناگرێ؟

کاتێ ئێمە لە بارودۆخی ئێستادا بۆ وەڵامی ئەم پرسیارە دەگەڕێین، پێمانوایە هۆی ئەمە دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی کە بگوترێ: چونکە پیشەی

شاعیران بریتیبوو لە تەقلیدکردنەوەی جیهان (میمیسیس)، جا لەبەرئەوەی جیهان بۆ خۆیشی تەقلیدێکە لە جیهانی بالاّ، ئەوە شیعر وەك ژانرێکی ئەدەبی دەبێتە تەقلیدی تەقلید، لاساییکردنەوەی لاساییکراوە. بەم پێیەش شیعر هەنگاوێك دوورمان دەخاتەوە لە راستیی جیهانی ئایدیالّی و وێنایەکی ناڕاست و شێواوی ئەو جیهانەمان دەخاتە پێشچاو کە دوورە لە ئەسڵەوە. دیارە دەشزانین هەمیشە ئەسڵ، یان ئۆرگێنالّ لە کۆپی و نوسخەی دووەم باشترە. کێشەکە هەر لەوەدا نەبوو کە شیعر تەقلیدە، بەڵکو لەوەدا بوو کە ئەو گەنج و هەرزەکارانەی دەبوو بەرهەمە ئەدەبیەکان، بۆ نموونە شیعرەکانی (هۆمێر) بخوێننەوە، خۆیان دەکەوتنە لاسایکردنەوەی ئەوەی دەیانخوێندەوە، چونکە شتێکی ئاساییە مرۆڤ لاسایی ئەو بابەتانە بکاتەوە کە دەکەوێتە ژێر کاریگەرییان و سەرسامی دەکەن.

ئەم هەڵوێستە دژە ئیستاتیکییەی ئەفلاتوون، هەمیشە بەلای مێژوونووسانی فەلسەفەی یۆنانییەوە جێگەی سەرسوڕمان بووە. وەلێ ئەوەی بەلای ئەفلاتوونەوە گرنگ بووە "حەقیقەت" و "مەعریفە" بووە نەك جوانی و ئێستاتیکا، لێرەشەوە تێدەگەین بۆچی ئەفلاتوون لە کۆمارە ئایدیالّیەکەیدا دژی شاعیران دەدوێ و دواجار شاربەدەریان دەکا. بەلاّم هێندەش هەیە کە کتێبی "کۆمار" هەر باسی کۆمارێکی ئایدیالّیی ناکات، بەڵکو باسی شێوازێکی پەروەردەکردنیش دەکا. بە پێی هەندێ لێکدانەوە، ئەفلاتوون دەیویست فەلسەفە لە سیستەمی پەروەردەدا ببێتە "دەرسێکی سەرەکیی" و جێگەی "پۆئیتیك" بگرێتەوە کە ئەودەم کەلتورێکی زارەکی باو بووەو لە رێگەی سینە بە سینەوە دەگەیشتە نەوەکان و لە بەرنامەی خوێندندا گرنگیی پێدەدرا. لە گفتوگۆی (ئەیۆن)یشدا ئەفلاتوون کاتێ دەیەوێت جیاوازیی نێوان "جوانی" و "مەعریفە" بخاتە ڕوو، هەمان مەسەلە دەهێنێتەوە پێش و پێیوایە: نابێت شیعر وەك سەرچاوەیەك بۆ گەیشتن بە زانین تەماشا بکەین،

چونکە شاعیر لە کاتی شیعر گوتندا لەخۆی دەردەچێت و بۆ خۆیشی نازانێ چی دەڵێت.

ئەم کێشەیە کێشەی نێوان دوو سیستەمی پەروەردەکردن نیە بە هۆی شیعر و فەلسەفەوە، بەڵکو کێشەی نێوان دوو زمانی جیاوازیشە کە یەکێکیان زمانی شیعرە و نابێتە سەرچاوە بۆ زانین و ئەویتریشیان زمانی فەلسەفەیە و دەمانگەیەنێت بە راستی رەها. ئەمەیە بەڵگەی سەرەکیی ئەفلاتوون بۆ جیاکردنەوەی ئەدەب و فەلسەفە، واتە جیاکردنەوەی پۆئیتیکا و فیلۆسۆفیا..

بەڵام ئایا دواجار ئەفلاتوون بۆ خۆی بەکام زمان دەئاخڤێت و بەرهەمەکانی دەنووسێت؟ بۆ وەڵامی ئەم پرسیارە لە مێژووی فەلسەفەدا نەریتێکی باو هەیە، کە لەدوا ئەنجامدا، ئەفلاتوونیش بە "شاعیر" لەقەڵەم دەدات و دەیەوێت بڵێ: ئەم فەیلەسووفە مەزنە یەکەم کەس بووە کە ژانرەکانی تێکەڵکردوون و بڕوای بە جیاوازی نێوان ژانری فەلسەفەو ژانری شیعری، واتە پۆئیتیک، نەبووە. بەڵگەش بۆ ئەم لێکدانەوەیە گەلێ زۆرن و بەرهەمەکانی ئەفلاتوون پڕن لەو هێما و سیمبوول و دەستەواژە و ئارایشکردن و دیمەنسازیانەی کە دەشێت لەهەر بەرهەمێکی ئەدەبییدا بەکار بهێنرێن و سەرکەوتنی ئەو بەرهەمە دابین بکەن. بەکورتی: ئەفلاتوون وەك فەیلەسووفێك بە زمانی ئەدەب و لەناو فەزای زمانی ئەدەبییەوە دژی ئەدەب و شیعر قسان دەکات!

(٢)

لە ئەرستۆتالیسەوە ئەرکی پۆئیتیك (Poetic) وەك دیسیپلینێك، ئەوە بووە کە پێمانبڵێت: ئەو خەسڵەتە چیە کە شیعر دەکاتە شیعر، واتە ئەو شتە

چییە کە سنووری شیعر دەکاتە سنورێکی تایبەت و سەربەخۆو جیای دەکاتەوە لە سنووری ژانرەکانی دیکە؟

ئەرستۆ بەڵگە دەهێنێتەوە بۆ ئەوەی بڵێت: ئەو خەسڵەتەی هونەر لە شتەکانی دیکە جیادەکاتەوە بریتیە لە "میمیسیس = mimesis"، واتە تەقلید و لاساییکردنەوە. هونەر بۆیە هونەرە کە تیایدا رەگەزی لاساییکردنەوە رەگەزێکی بنەمایی بێت، وشەی هونەریش لەم بەکارهێنانەیدا، هەر لە ئەدەب و لقەکانیەوە تا پەیکەرسازی و شمشاڵژەنیش دەگرێتەوە. بەمجۆرەش ئەوەی ئەفلاتوونی مامۆستا هرووژمی دەکردە سەر، ئەرستۆی قوتابی بەرگریی لێدەکات و لێرەشەوە دەکەوینە بەردەم ناکۆکیەکی بنەمایی لە نێوان دوو فەیلەسووفی مەزنی کلاسیکییدا.

بۆ ئەوەی لەم ناکۆکیە دەربچین، پێویستە بەجۆرێکی دیکە بڕوانینە دەقەکان و هەوڵدەین ئەو خەسڵەتەیان تیادا بدۆزینەوە، کە ناکرێت لەگەڵ خەسڵەتی دەقی تردا تێکەڵاویان بکەین. لێگەڕێن بە پەیڕەوی لە رەخنەگری ئینگلیزی (داڤید لەج)ئەو خەسڵەتە ناوبنێین خەسڵەتی نەگۆڕی دەق. ناکۆکیەکە لەوەدایە کە هەندێك فەیلەسووف "ئێستاتیکا" رەتدەکەنەوە، کەچی خۆیان شاعیرانە دەنووسن، لە کاتێکدا هەندێکی دیکەیان بەرگریی لە شاعیرییەت دەکەن، کەچی هەموو شتێکن شاعیر نەبێت! ئەفلاتوونی یۆنانی و سۆرن کیاکەگۆردی دانمارکی هەردووکیان ئێستاتیکا و شیعر وەك سەرچاوەیەك بۆ گەیشتن بە راستی و مەعریفە رەتدەکەنەوە، کەچی هەمووشمان دەزانین ئەمانە چەندە شاعیرانە بیریان دەکردەوە. ئەرستۆ نەخشەدارێژی شیعرییەت و ئیمانۆیل کانت هی ئێستاتیکا بوو، بەلاّم کەس رێگە بە خۆی نادات کتێبی "شیعر"ی ئەرستوو کتێبی "رەخنە لە عەقلی پەتی" ی کانت لەگەڵ دەقی خەیاڵئامێز و شیعریی و ئەدەبیی رووتدا تێکەلاّو بکات. واتە هەر کات دەمانەوێت دەقێکی کانت یاخود ئەرستۆ بخوێنینەوە، وا بیرناکەینەوە کە رووبەڕووی دەقێکی فەنتازیائامێز و ئیبداعی دەبینەوە، کە

زمانی هەستیاریی تیایدا باڵا دەست بێت، هێندەی ئەوەی بیر دەکەینەوە دەمانەوێ دەقێك بخوێنینەوە کە پڕە لە بەڵگەو سەلماندنی عەقڵانی و زمانی هزر تیایدا باڵا دەستە.

بەمجۆرەش دەتوانین بڵێین: دەقی کانت دەقێکە بە خەسڵەتی نەگۆڕەوە کە ناکرێت بخرێتە خانەی ئەدەبەوە، هەروەها ئەمە بۆ دەقی بەرتراند راسڵ و فرێگە و پوتنام و کارناپ و هەندێکی تریش راستە. کەواتە دەقی ئەمانە دەقی فەلسەفین بە خەسڵەتی نەگۆڕی خۆیانەوە. بەلام هەموو دەقەکانی هایدگەر و دەقەکانی نیتشە خەسڵەتی نەگۆڕی فەلسەفیی خۆیان نیە. رێی تێدەچێت دەقی ئەم دوو فەیلەسووفە تێکەڵاو بە دەقی دیکە بکرێن و هەردووکیشیان لە لایەن ئەکادیمیستەکانەوە بەتوانجەوە بە "فەیلەسووفانی شاعیر!" ناوببرێن. نموونەی نێوان دەقی شاعیرانەی فەلسەفی و دەقی فەلسەفیی خەسڵەت نەگۆڕ، دەشێت دەقەکانی سارتەر و کامۆ و باشلار بن کە دەکەونە سەر سنوری نێوان فەلسەفە و ئەدەب. کەچی هەرگیز هەڵەی وا ناکەین دەقی ئەدمۆند هۆسێرل لەگەڵ دەقێکی ئەدەبیدا تێکەڵ بکەین، لە کاتێکدا دەقی ژاك دێریدا بەردەوام لەگەڵ دەقی فەیلەسووفە شاعیرەکانی دیکەی وەکو کیاکەگۆرد و نیتشە و هایدگەردا ناویان دێت. ناولێنانی فەیلەسوفێك بە "شاعیر"، هەمیشە ناولێنانێکی رەخنەییە و توانجێکی لە پشتەوەیە، بەمانای ئەوەیە ئەو فەیلەسووفە دەقی "راستەقینەی فەلسەفی" بەرهەم ناهێنێت، واتە دەقێك بە خەسڵەتی نەگۆڕی خۆیەوە.

(٣)

بەلام ئایا ناتوانین دەقە فەلسەفییەکان بەشێوەیەکی ئەدەبی بخوێنینەوە، یاخود وەك جۆرێ لە ئەدەب بیانخوێنینەوە؟ ئایا دەقە فەلسەفیە

خەسڵەت نەگۆڕەکان ڕێگیری لەو شێوە خوێندنەوەیە دەکەن؟ بۆ نمونە گرنگیی دەقی کانت سەبارەت بە ڕۆمانسیزمی ئەڵمانیی شتێکی حاشا هەڵنەگرە و لەم ڕێبازەشدا دەقی شیعری و دەقی فەلسەفی بە جۆرێك تێکئاڵاون و پێکەوە ڕێسراون، کە جیاکردنەوەیان کارێکی بێمانایە. هەروەها ئەگەرچی دەقی کانت لە ئاستی مانادا، دەقێکی خەسڵەت نەگۆڕە و ناکرێ لەگەڵ دەقی غەیرە فەلسەفیدا تێکەڵاویان بکەین، کەچی کانت زاراوەی "ڕەخنە/ criticism"ی لە ئەدەبەوە وەرگرتووە و ئەم زاراوەیەش لە مانا ئەدەبییەکەی نەشۆراوەتەوە، کە ئەمەش بەسە تاکو لەبەر ڕۆشنایی مانای چەمکی "ڕەخنە"دا بەوجۆرەی لە مێژووی ئەدەبدا بەکارهاتووە، خوێندنەوەیەکی ئەدەبی بۆ دەقی کانت بکرێت. لەلایەکی ترەوە، هەر تەنیا فەیلەسووفەکان هەڵنەستاون بە خوێندنەوەی کانت، بەڵکو کانت لەلایەن تیۆلۆژ و سۆسیۆلۆژ و ئەدەبناس و زمانەوان و دەروونشیکارەکانیشەوە خوێندراوەتەوە و شییکراوەتەوە.

دەکرێ وەك ئەنجامگیرییەکی خێرا بگوترێ: تەنانەت بۆی هەیە دەقە خەسڵەت نەگۆڕە فەلسەفیەکانیش وەك دەقی ئەدەبی بخوێندرێنەوە، ئەمەش بەو مانایەی کە گرنگیی بدرێت بە پێکهاتەی "تێکستییان"، واتە بە ڕێژەی بەکارهێنانی خوازە و ڕەمز و هێماکانیان وەك ئەوەی "پاوڵ دی مان"ی ئەمەریکی، "جۆن لۆك" و"کانت" بەو شێوازە دەخوێنێتەوە. کەواتە جیاکردنەوەی دەق لەسەر ئاستی ئەدەبی و ئاستی فەلسەفی هەمیشە کارێکی ڕاست نیە چونکە ئەم جیاکردنەوەیە تاکو ساتە وەختی خوێندنەوە بڕ دەکات و بۆی هەیە لە ژێر کاریگەریی جۆری خوێندنەوەدا، ئەدەبیبوونی دەقێك و فەلسەفیبوونی هزرێك شوێنی خۆیان بگۆڕنەوە. سنووری نێوان ئەدەب و فەلسەفە سنورێکی ڕەها و چەسپاوی شوورابەند نیە، بەڵکو سنوورێکی شەففاف و جیوەییە. ریچارد ڕۆرتی کە لە سەرەتاوە ئامارژەم بە قسەیەکی دا،

بەمجۆرە ئەنجامگیریی دەکات و دەڵێت: (دەبێت بە ویژدانێکی ئاسودەوە بۆ خۆمانی روونبکەینەوە، کە پێویستە جیاوازی لە نێوان دەقی ئەدەبی و دەقی فەلسەفیدا رەتبکەینەوە و برەو بە ئایدیای بێ جیاوازیی "دەق بە گشتی" بدەین). بەمجۆرەش ئەو ململانێییەی نێوان ئەدەب و فەلسەفە دەچێتە قۆناغێکی دیکەوە کە دەشێت بە بزەیەکەوە بە جۆرێ لە "ئاشتبوونەوە"ی دوو ژانری ناو ببەین کە هەرگیز لە شەڕدا نەبوون!

(٤)

ئەم کتێبەی لەبەردەستماندایە هەنگاوێکە بەرەو ئەو ئاشتکردنەوەیە و دەیەوێت ماڵێکی هاوبەش بێت و هەردوو دەقی فەلسەفی و دەقی ئەدەبی لەم ماڵەدا جێبکاتەوە. ئەرکی هەر وەرگێڕێکی شێلگیریش لە بنەمادا دروستکردنی هەمان کەشی ئاشتبوونەوە و گفتوگۆئامێزە.. ئەوانەی لە دووتوێی لاپەڕەکانی ئەم بەرهەمەدا قسان دەکەن، بەدەگمەن دەکەونە خانەی بەرهەمهێنەرانی "دەقی خەسڵەت نەگۆڕ"ەوە. ئەوان هەم ئەو فەیلەسوفانەن کە پڕن لە عەشق بۆ ئەدەب و کاریگەرییان لێوەرگرتووە، هەم ئەو هونەرمەندانەشن کە بەرهەمە ئەدەبییەکانیان خاڵی نین لە هزر و لێکدانەوەی فەلسەفیی قووڵ و شێلگیر. من ئەم بەرهەمەم خۆشدەوێت، چونکە بوارم دەداتێ لە زمانی یەکەمەوە، واتە لەو زمانەدا کە فەیلەسووفان و ئەدیبانی ناو ئەم کتێبە پێی دەدوێن، چەندین خاڵی هاوبەش لە نێوان ئەو دوو ژانرەدا بدۆزمەوە کە بەشێوەیەکی رەسمی لەناو دامەزراوە پەروەردەییەکانی لای ئێمە، بەتایبەتیش لەناو زانکۆکاندا و بەحوکمی جیاکردنەوەی بوارەکانی پسپۆریی خوێندن، لێکدی دابڕ کراون، وەك ئەوەی ئەدەب و فەلسەفە، یاخود

فەلسەفەی ناو دەقی ئەدەبی و ئەدەبیەتی ناو دەقی فەلسەفی دوو خەسڵەتی هێندە جیاواز بن، کە نزیکبوونەوەیان لە یەکتر مەحاڵ بێت.

ئەم کتێبە بازدانە بەسەر ئەو مەحاڵەدا و کردنەوەی ئاسۆیەکی فرە رەهەندە لەبەردەم خوێنەردا، پەنجەرەیەکە هەردوو دیوی ئەو دنیایەی لێوە دیارە کە دیمەنێکی ئەدەب و ئەوی دیکەی فەلسەفەیە، دیوێکی لەسەر کارکردنی لۆژیکی هزر بەندە و دیوێکی لەسەر کارکردنی لۆژیکی هەستیاری وەستاوە. بەم دیوەدا لۆگۆس و بەودیودا میتۆس.

خاڵێکی دیکەی گرنگیی ئەم کتێبە بۆ من ئەوەیە، کە بابەتەکانی ناوی سەراپا "دەقی گفتوگۆیین". راستە ئەم گفتوگۆیانە لە هەلومەرجێکی جیاواز لە هەلومەرجە کەلتووریەکانی ئێمەوە سەریانهەڵداوە، بەلام دڵنیام خوێندنەوەی ئەم گفتوگۆیانە خۆی لە خۆیدا دەبێتە گفتوگۆیەکی ناڕاستەوخۆ لە نێوان خوێنەری ئێمەو کەسانی ناو ئەم بەرهەمەدا. من هەمیشە هەستدەکەم، جگە لە شیعر، بە خوێندنەوەی دوو ژانری ئەدەبی زیاتر دەخرۆشێم و دەبمەوە خۆم: یەکەم دانپیانانەکان("اعترافات" و لێرەدا شیعر و چیرۆك و رۆمانەکانیش بەجۆرێ لە دانپیانان لە قەڵەم دەدەم). و دووەمیش ژانری "گفتوگۆ". خوێندنەوەی هەر گفتوگۆیەك بۆ من لە حوکمی کوشتنی بەشێك لە شەڕانیەت و گرژی و توندڕەوی ناو ناخی خۆمە، هەروەکو چۆن دوای هەموو چینێك گریان هەست بە رەهابوونێك لە قەهر و حوزن دەکەم. گریان و گفتوگۆ لە زمانی ئێمەدا جگە لەوەی لە پیتی "گ"دا هاوبەشن و یەك سەرچاوەی سەرهەڵدانیان هەیە، بەلام لەبەرجەستەبوون و دەربڕیندا جیاوازن: هەردووکیان لە ناخەوە هەڵدەقوڵێن بەلام یەکەمیان لە فرمێسکدا و دووەمیشیان لە وشەدا بەرجەستە دەبێت. جیاوازیی نێوانیشیان ئەوەیە، کە گریان دەمخاتە باوەشی تەنیاییەوە، لە گریاندا تەنیا دەبم، بەلام گفتوگۆ تەنیاییم دەسڕێتەوە و دەمخاتە بەرامبەر "ئەویتر". گریان کردەیەکی پاسیڤەو

گفتوگۆ کردەیەکی ئەکتیڤ. لە پاسیڤبووندا خۆم دەپارێزم و لە ئەکتیڤبووندا خۆم دەسەلمێنم. لە پاسیڤبووندا نۆستالیژیا و یادەوەری پەلکێشم دەکەن و دڵم گەرم دەبێ و پاشان دەگریم، لە ئەکتیڤبووندا دێمەوە باوەشی هەنووکە و هەست بە بوونی خۆم دەکەم و پاشان دەکەومە قسەکردن و ئاخاوتن. گفتوگۆ هونەری بەدەنگهاتنە لە ئێستادا و شێوازێکە بۆ دروستکردنی ئایندە و بەردەوامی. گریان شێوازێکە بۆ یادکردنەوەی رابردوو لەسەر حسابی ئێستا.

کەلتووری ئێمە کەلتووری گریان و فرمێسك و تەنیاییە، کەلتووری فەرامۆشکردنی ئێستایە لەسەر حسابی داهاتوو. ئێمە لەگەڵ رابردوومان گفتوگۆ ناکەین، بەڵکو بەسەر رابردوومان‌دا دەگرین و لێرەوە بایەخێك بۆ ئێستامان ناهێڵینەوە، چونکە ئەو ئێستایەی گفتوگۆی تیا نەکرێت و تیایدا بایەخ نەدرێت بە کەلتووری گفتوگۆ، هیچ بەهایەکی نییە.

لە دەساڵی رابردوومان‌دا بایەخێکی زۆرمان بە کتێبەکانی گریان دا کەبەشێکی زۆری کتێبەکانی "مێژوو" و "یاداشتنامە" و "کەشکۆڵەکانی بیرەوەری" دەگرێتەوەو لە ناویاندا رابردووی ئێمە دەلاوێنرێتەوە و رقی ئێمە تازە دەکرێتەوە و ئامادە دەکرێینەوە بۆ جەنگی تر و پێکهەڵپرژانی دیکە.. رەنگە لەگەڵ بەرجەستەبوونی نەوەیەکی تازەی نووسەر و وەرگێڕدا، لەگەڵ سەرهەڵدانی دەیان دەنگی لاو لەناو بوارەکانی راگەیاندنی کوردیدا و لەگەڵ پەیدا بوونی چەندین دەزگای چاپەمەنیدا کە توانای گەنج بەرێوەیان دەبەن و بە عەقڵێکی دیکەوە بیر لە بەرهەمهێنان و خوێندنەوەی کۆمەڵگا دەکەنەوە، ئیدی کاتی "کتێبەکانی گریان" بەرەو ئاوابوون بچێت و وەرزی "کتێبەکانی گفتوگۆ" هاتبێت..کتێبەکانی گفتوگۆ ئەو کتێبانەن کە شەڕانییەت و توندوتیژیمان تیادا دەکوژن و ئامادەمان دەکەن بۆ قەبوڵکردنی ئەوانیتر، بۆ ژیانێکی عەقڵانیی لە ئێستادا و بۆ دروستکردنی ئایندە. هیچ دوورنیە ئەم کتێبانە چارەنووسمان بگۆڕن و رووداوی مەزن لە ناخی هەرکامێکماندا بەرپا

بکەن. بە دووری نازانم بەهای ناو ئەم کتێبانە ئەو متمانەیەمان بۆ بگێڕنەوە کە کەلتووری تەور و شەڕانیەت لە کۆمەڵگای ئێمەدا و هاوکات لەگەڵ پێگەیشتنی نەوەی ئێمەدا، سەرکوتیان کرد. دەشێت پانتایی سنگفراوانیی ناو ئەم کتێبانە، سەر مەشقێك بێت بۆ پیادەکردنی سنگفراوانی لە ناو واقیعدا. دەشێت لەمەودوا بۆ بەگژدا چوونەوەی واقیعی کۆمەڵگەکەمان و خەباتکردن لە پێناوی ئازادی و ژیاندا، پتر لە هەر شتێ پێویستمان بە کتێبەکانی گفتوگۆ هەبێت. ئەو کتێبانەی گرژییەکان خاو دەکەنەوە، ئەنجامی ململانێکان لە وێرانییەوە دەکەن بە ڕۆشنگەری، مرۆڤەکان لە کائینی بێدەنگەوە دەکەنە کائینی قسەکەر

هەولێر: ٢٠٠١/٣/١٣

زانکۆی سەلاحەدین، کۆلێژی ئاداب